

ЖАҲОН АДАБИЁТИДА ТАОМ ВА ТАНОВВУЛ МАВЗУСИ

Шаҳло Облоқулова

Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий Университети

Замонавий жаҳон адабиётида таом дискурси турли жамиятларнинг маданий ва ижтимоий қадриятларини акс эттирувчи кенг тарқалган мавзудир. У таомнинг турли жиҳатларини, масалан, уни ишлаб чиқариш, тайёрлаш, истеъмол қилиш, у билан боғлиқ урф-одатлар ва эътиқодларни ўз ичига олади. Адабиётда глутоник тасвир орқали адиблар таомнинг инсон ҳаётидаги аҳамиятини, унинг ижтимоий ва маданий ўзига хосликни шакллантиришдаги ролини, озиқ-овқат, жамият ва атроф-муҳит ўртасидаги ўзаро боғлиқликни ёритади.

Замонавий жаҳон адабиётида таом дискурсининг асосий вазифаларидан бири турли жамиятларнинг ижтимоий ва маданий амалиётларини акс эттиришдир. Таом маданий ўзига хосликнинг ажралмас қисми бўлиб, уни истеъмол қилиш, тайёрлаш усуллари ва рамзий маънолари турли минтақалар ва жамоаларда фарқланади. Масалан, Исабел Алленде, Габриел Гарсиа Маркес ва Лаура Эскивел каби ёзувчиларнинг асарларида таом кўпинча Лотин Америкаси жамиятларида маданий анъаналар, гендер роллари ва оилавий тузилмаларни тасвирлаш учун метафора сифатида ишлатилади.

Таом ва таомланиш мавзуси жаҳон адабиётида жуда кўп ўрганилган. Баъзи муаллифлар таомдан асосий мавзу сифатида фойдалансалар, бошқалари ундан қаҳрамоннинг ички дунёсини очиш усули сифатида фойдаланадилар. Жаҳон адабиётида таом ва таомланиш мавзуси маданий ўзига хослик ва анъаналардан тортиб синф ва жинсга қадар турли мавзуларни ўз ичига олган кенг ва хилма-хил соҳадир. Адабиётда таом ва таомланишнинг тасвири турли мақсадларга хизмат қилиши мумкин, масалан, жой ва муҳитни яратиш, характер ривожланиши, ижтимоий ва сиёсий масалаларга шарҳ бериш.

Асосан, адабиётда таом ва таомланиш мавзуси инсон маданияти ва тажрибасининг аксидир. Адабиёт кўпинча озиқ-овқат билан боғлиқ маданий анъаналар ва амалиётларга таянади, масалан, оилавий йиғилишлар ва ижтимоий тадбирларда таомланишнинг ўрни, таом тайёрлаш ва истеъмол қилиш билан боғлиқ маросимлар ва баъзи таомларнинг рамзий маънолари.

Илк замонавий адабиётларда таомга бағишланган махсус жилдлар академик таҳлил учун жиддий мавзу сифатида глютонияга бўлган қизиқиш ортиб бораётганини кўрсатади. “Глютоник тарихчилар таом феноменини академик тадқиқотлар учун жиддий мавзу сифатида бошладилар. Муҳим ишлар қаторига Кен Албаланинг “Уйғониш давридаги тўғри овқатланиш” (2002) киради, у эрта замонавий парҳез адабиётида озиқ-овқат ва дори-дармонларга бўлган муносабатни ўрганади ва таом билан боғлиқ барча нарсалар учун фойдали ва жуда қулай қўлланмани тақдим этувчи “Эрта замонавий Европада таом” (2003). Муайян мамлакатлар ва уларнинг минтақалари ошхонаси, турли динга мансуб одамлар томонидан истеъмол қилинадиган овқатлар ва таом тайёрлаш учун ишлатиладиган асбоб-ускуналар, шунингдек, илк модернга хос таом билан боғлиқ барча масалаларни қамраб олган фойдали ва жуда қулай қўлланмани тақдим этади. Албаланинг яна бир муҳим асари “Зиёфат: Кеч Уйғониш даври Европасининг Буюк судларида таомланиш” (2007) классик нафис француз ошхонасини одатдаги ўрта аср таомларидан ажратиб турувчи дид ва моданинг ўзгариши контекстида Европа элитасининг истеъмол намуналарини кўрсатади[1]”.

“Шунингдек, Жоан Тирскнинг “Эрта замонавий Англиядаги таомлар: босқичлар, модалар 1500–1760” (2007) китоби ҳам қизиқиш уйғотади, бу ерда қишлоқ хўжалиги тарихчиси озиқ-овқат ишлаб чиқариш бўйича ўз билимларидан бир даврдан иккинчисига жамоат муносабатларининг ўзгаришини ҳисобга олиш учун фойдаланади. Муайян озиқ-овқатларни батафсил муҳокама қиладиган бўлимларни тақдим этади. Тхирскнинг олдинги фойдали асари бу унинг Вашингтондаги Фолгер Шекспир кутубхонасида ўтказилган озиқ-овқат кўргазмасига ҳамроҳлик қилиш учун чоп этилган “Шекспирнинг Англиядаги таомлари” (1999) эссесидир[2]”.

Шекспирда таомга қаратилган илмий таҳлилни тақдим этган биринчи монография Жоан Фицпатрикнинг “Шекспирда таомлар: Эрта замонавий парҳезлар ва песалар” (2007) бўлиб, у ерда песалардаги таом ва таомланишга ҳаволалар диеталар контекстида кўриб чиқилади. Эрта замонавий одамлар ҳаётининг муҳим қисмини ташкил этади ва шу тариқа бошқа ноаниқ маълумотларнинг маъносини тушунишга ёрдам беради. 2010-йилда Фицпатрик

Шекспир асарларида таомдан фойдаланишда тарихий ва маданий контекстни такдим этадиган "Шекспир ва таом тили" номли луғатни ишлаб чиқди[3].

Жаҳон адабиётида таом ва таомланиш Гомернинг "Одиссея"си ва Чосернинг "Кентербери эртақлари" каби классик матнлардан тортиб, Арундхати Ройнинг "Кичик нарсалар худоси[4]" ва Лаура Эскивелнинг "Қайноқ эҳтирос[5]" каби замонавий асарларигача бўлган кўплаб асарлар мавзуси бўлган.

Ушбу асарларда озиқ-овқат муҳит ва атмосферани яратиш, маданий ўзига хослик ва анъаналарни аниқлаш ва персонажлар ўртасидаги муносабатларни ўрганиш усули сифатида ишлатилади. Масалан, "Кичик нарсалар худоси"да Ҳиндистоннинг Керала штатидаги таомлар, у билан боғлиқ анъана ва урф-одатлар ижтимоий иерархия ва каста тизимининг рамзига айланади.

Адабиётдаги таом дискурси фақат ризқ-рўздан ташқарига чиқиб ривоятларни бойитиш учун адабий восита бўлиб хизмат қилади. Муаллифлар ўқувчиларнинг эътибори ва ҳис-туйғуларини жалб қилиш учун таомнинг сенсорли тавсифларидан стратегик фойдаланадилар. Масалан, Лаура Эскивелнинг (Like Water for Chocolate) "Қайноқ эҳтирос" асари[6]да таомларни тайёрлаш қаҳрамонларнинг эҳтирос ва истакларини акс эттиради, ўқувчиларни уларнинг ҳиссий дунёсига жалб қилади. Ёзувчилар таомнинг ранглари, хушбўй ҳидлари ва текстураларини ажратиш орқали ўқувчилар ва қаҳрамонлар ўртасидаги чуқурроқ алоқани кучайтирадилар, уларни ҳикоянинг муҳитига сингдирадилар. Асар бош қаҳрамони Титанинг таом пишириши унинг ҳис-туйғулари ва патриархал жамиятдаги аёл сифатида ҳис қилаётган зулмининг метафораси сифатида хизмат қилади. Худди шундай, Тони Моррисоннинг "Севгили[7]" асарида озиқ-овқатга куллик мероси ва афро-америкаликлар маданиятидаги таом ролини ўрганиш усули сифатида ишлатилади.

Бундан ташқари, замонавий жаҳон адабиётидаги таом дискурси кўпинча таом ва ижтимоий синф, этник ва миллатчилик ўртасидаги муносабатни ўрганиш учун ишлатилади. Озиқ-овқат танқислиги, фойдаланиш ва тарқатиш масалалари кўпинча ижтимоий тенгсизликлар, иқтисодий номутаносиблик ва сиёсий куч динамикасини ҳал қилиш учун ишлатилади. Зади Смитнинг "Оқ тишлар[8]" романида озиқ-овқат кўп ирқли жамиятнинг маданий хилма-хиллиги ва иммиграцион жамоалар дуч келадиган ижтимоий ва иқтисодий муаммоларни етказиш учун ишлатилади.

Пазандачилик анъаналари маданий ўзига хосликнинг муҳим жиҳати бўлиб, кўпинча замонавий жаҳон адабиётида тасвирланган. Улар қаҳрамоннинг маданий келиб чиқишининг белгилари бўлиб хизмат қилиши ва уларнинг эътиқодлари ва кадриятлари ҳақида тушунча бериши мумкин. Масалан, Эми Таннинг “Кувончли омад клуби[9]” асарида оиладаги аёлларнинг авлодларига ўтиб келаётган хитой рецептлари нафақат уларнинг ўтмиши билан боғланиш йўли бўлибгина қолмай, балки авлодлар ўртасидаги маданий тафовутларни бартараф этиш муаммоларини ҳам ифодалайди. Таом ва таомланиш маросимлари маданий, ижтимоий ва тарихий шароитларни акс эттиради. Асар қаҳрамонларининг умумий таомланиши авлодлар ва маданий тафовутларни йўқотиб, хилма-хиллик ўртасидаги бирликни рамзий қилади. Анъанавий таомлар ва пишириш усулларини уйғунлаштириш орқали муаллифлар ўзларининг ҳикояларига маданий меросни тўқишади. Шу тарзда, озиқ-овқат шахсий ўзига хослик ва кенгроқ ижтимоий таъсирларнинг кесишишини ўрганиш учун воситага айланади.

Умуман олганда, таом дискурси замонавий жаҳон адабиётида муҳим адабий восита бўлиб, у муҳит яратиш, мавзуларни ўрганиш ва характер ривожланишини чуқурлаштириш воситаси бўлиб хизмат қилади. Шу ўринда, ўзбек адабиётида таом дискурсининг ўрни ва аҳамияти борасидаги қуйидаги фикрлар диққатга сазовар. “Бадий адабиётимиз намуналарини таҳлилга тортар эканмиз, ёзувчиларимиз, асосан, асар қаҳрамонлари ўртасидаги зиддиятни драматик бўёқларда тасвирлаш мақсадида глуттоник дискурсдан унумли фойдаланганликларига гувоҳ бўлдик. Бу жиҳат ўзбек адабиётида глуттоник дискурснинг роли алоҳида эканлигини қайд этади ҳамда жаҳон адабиётидаги бу мавзуга ёндашувнинг ўзига хос жиҳатини очиб беради[10]”.

Замонавий дунё адабиётида таом дискурсининг яна бир муҳим жиҳати унинг атроф-муҳит ва барқарорлик билан боғлиқлигидир. Замонавий жамият иқлим ўзгариши, ифлосланиш ва барқарор бўлмаган озиқ-овқат ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш усуллари билан курашаётган бир пайтда, адабиётлар хабардорликни ошириш ва муқобил озиқ-овқат тизимларини тарғиб қилиш учун платформа яратмоқда. Мисол учун, Майкл Поллан, Венделл Берри ва Барбара Кингсолвер каби ёзувчиларнинг асарлари барқарор озиқ-овқат тизимлари, ахлоқий озиқ-овқат ишлаб чиқариш ва атроф-муҳитни бошқаришнинг мураккаблигини ўрганади.

Хулоса қилиб айтганда, жаҳон адабиётида таом ва таомланиш мавзуси бой ва мураккаб соҳа бўлиб, у инсон маданияти, тажрибаси ва ўзига хослигини тушуниш имконини беради. Адабиётда озиқ-овқат ва овқатланишнинг турли усуллари ўрганиш орқали биз таомнинг ҳаётимизда тутган ўрни ва атрофимиздаги дунё ҳақидаги тасаввурларимизни чуқурроқ тушунамиз.

Адабиётлар:

- [1] Joan Fitzpatrick. Early Modern Literature and Food in Britain. the Oxford Research Encyclopedia of Literature. 29 November 2021
- [2] Ўша манба.
- [3] Joan Fitzpatrick. Food in Shakespeare. Early Modern Dietaries and the Plays. Taylor & Francis. 2007. P. 91-92.
- [4] [Arundhati Roy](#). (2008) The God of Small Things. A Novel. Random House Trade Paperbacks. 333 p.
- [5] [Laura Esquivel](#). Like Water for Chocolate. New York: Anchor Books . 1995. 245 p.
- [6] [Laura Esquivel](#). Like Water for Chocolate. New York: Anchor Books . 1995. 245 p.
- [7] Toni Morrison, 1987. Beloved. Published in the United States by Vintage Books, a division of Random House, Inc., New York, 125 p.
- [8] Zadie Smith. White Teeth. 2001. Vintage. 448 p.
- [9] Amy Tan. The Joy Luck Club. Penguin Books. 329 p.
- [10] Г.К.ОДИЛОВА. ГЛУТОНИК ДИСКУРС АСОСЛАРИ. Тошкент “MUMTOZ SO‘Z” 2020. Б. 117. 296 б.